

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасне українське суспільство впродовж останніх років знаходиться у процесі кардинальних політичних, економічних, соціальних та культурно-національних змін. Під впливом як українських національних традицій, так і запозиченого «західного» способу життя (так званого «суспільства успіху») в країні формуються нові духовні і культурні цінності, моральні норми та соціальні стандарти. Відповідно до них сьогодні фактор успішності стає провідним в оцінці людини як суб'єкта соціальної взаємодії.

В світлі вищесказаного дослідження мотивації досягнень на сучасному перехідному етапі розвитку суспільства представляє значний інтерес.

Розробці цієї тематики присвячена значна кількість наукових робіт західних (К. Левін, Д. Макклелланд, А. Маслоу, Г. Мюррей, Р. Френкін, Х. Хекхаузен та ін.) та вітчизняних вчених (В. К. Вілюнас, Є. П. Ільїн, М. Ш. Магомед-Емінов, С. Г. Москвічов та ін.), проте в сучасній психологічній науці існує ще багато протиріч навколо цієї проблеми. Мотивація досягнень трактується, по-перше, як прагнення особистості досягати успіхів у діяльності, по-друге, як загальна, відносно стійка характеристика особистості. Акцент робиться на сприйнятті особистістю її взаємодії з соціальним середовищем. Підкреслюється вплив соціально-орієнтованих критеріїв успішності на спрямованість діяльності та її ефективність.

Також, більшість вчених вважає, що мотивацію досягнення слід розглядати як процес психічної регуляції діяльності, або як систему процесів, які відповідають за спонукання та діяльність. Виходячи з цього, виникає необхідність у вивченні чинників, що активізують та регулюють мотивацію досягнення. Багато вчених (В. Г. Асєєв, Г. О. Вартанян, В. К. Вілюнас, К. Ізард, О. М. Леонтєв, М. Ш. Магомед-Емінов, А. Маслоу, О. П. Саннікова, Х. Хекхаузен, О. Я. Чебикін та ін.) вказують на дуже важливу роль, яку емоції (задоволення, страх, радість та ін.) відіграють в мотивації. З одного боку, емоції розглядаються як складові мотиву, з іншого, самі емоції розглядаються як мотив. Підкреслюється роль емоцій в активізації та регуляції процесу мотивації. Проте характер впливу мотивації досягнень на переживання емоцій залишається недостатньо вивченим.

Зокрема, не розкритим залишається питання про взаємозв'язок мотивації досягнення та соціальних страхів, проте вивчення цих феноменів в єдності дозволяє розкрити складні механізми, що регулюють соціальну поведінку особистості, її залежність від соціальних оцінок.

Проблематикою соціального страху займалися такі вчені як Г. М. Андрєєва, В. О. Андрусенко, А. Кемпинський, Д. Майєрс, О. О. Прилутська, О. М. Прихожан та інші. Представлена широка та різноманітна класифікація соціальних страхів, описано процес соціалізації страхів, суб'єктивні та об'єктивні причини їх виникнення. Проте на сучасному етапі розробки проблеми відсутнє

чітке визначення поняття «соціальний страх». Потребує подальшого наукового вивчення та уточнення питання про виникнення і розвиток соціального страху, про гендерні відмінності та вікові особливості. При цьому аналіз показує, що такий аспект проблеми страхів достатньо ґрунтовно розроблений для шкільного та підліткового віку (М. І. Буянов, В. А. Вінс, О. І. Захаров, А. М. Прихожан та ін.), але вивчення соціальних страхів в юнацькому віці залишається недостатнім. Актуальність такого дослідження підкреслюється унікальною соціальною ситуацією розвитку особистості в цьому віці, яка пов'язана з нормативною необхідністю прийняття та освоєння нової соціальної позиції – дорослої людини, самостійного члена суспільства, активного суб'єкту соціального процесу.

Необхідність поглибленого вивчення особливостей соціальних страхів, мотивації досягнень та їх взаємозв'язку у осіб юнацького віку зумовило вибір теми дослідження: «Особливості переживання соціального страху з різними рівнями мотивації досягнень у юнацькому віці».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах наукової теми «Психологічні закономірності змін в становленні особистості, що розвивається», яка входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (протокол № 5 від 26.12.2002 р.)

Тема затверджена вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (протокол № 7 від 22.02.2007 р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 5 від 22.05.2007 р.). Автором досліджувались особливості зв'язку соціальних страхів та мотивації досягнень у осіб юнацького віку.

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особливостей взаємозв'язку мотивації досягнень та переживання соціальних страхів у осіб юнацького віку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз підходів до дослідження проблеми соціального страху, мотивації досягнень та їх взаємодії.
2. Розробити програму емпіричного дослідження для вивчення особливостей соціальних страхів та мотивації досягнень у осіб юнацького віку.
3. На основі кореляційного аналізу результатів емпіричного дослідження встановити зв'язки між показниками соціального страху, мотивації досягнень та рис особистості у осіб юнацького віку.
4. На основі теоретичного аналізу та результатів емпіричного дослідження визначити особливості переживання соціального страху у осіб юнацького віку з різними рівнями мотивації досягнень.

5. Розробити та апробувати програму формувального експерименту, спрямованого на розвиток мотивації досягнення успіху у осіб юнацького віку.

Об'єкт дослідження – мотиваційна та емоційна сфера особистості в юнацькому віці.

Предмет дослідження – соціальні страхи та їх прояв у осіб юнацького віку з різними рівнями мотивації досягнень.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у роботі використано комплекс методів дослідження: *теоретичні методи* (аналіз, узагальнення, класифікація, систематизація), *емпіричні методи* (спостереження, бесіда, тестування, констатуючий експеримент), *математико-статистичні методи* обробки емпіричних даних (знаходження вірогідності різниці за критерієм Стюдента, кореляційний аналіз), *корекційно-розвивальні методи* (формувальний експеримент).

Для діагностики мотивації досягнень використані: «Стандартизований метод багатомірного дослідження особистості СМІЛ» Л. М. Собчик, «Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса, «Методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач» Т. Елерса, методика «Вимірювання мотивації досягнення» А. Мехрабіана. Для діагностики соціальних страхів використані опитувальник «Соціальні страхи» Л. М. Грошевої та колірний тест М. Люшера.

Отримані результати, з подальшою їх графічною репрезентацією, аналізувались за допомогою методів параметричної статистики, представлених в комп'ютерному пакеті статистичних програм Statistica.

Вибірку дослідження склали студенти Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського, Одеської державної академії будівництва та архітектури, Одеського національного політехнічного університету та Одеської державної академії холоду. Критерієм формування вибірки був вік учасників (17 – 21 років). Всього у дослідженні брало участь 188 осіб (98 дівчат і 90 юнаків).

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше:

– визначено особливості соціальних страхів у юнацькому віці, серед яких провідними є страх перед пустотою, відсутністю переживань, незадоволеністю, відчуття слабкості, невпевненості, страх втрати та страх самотійності;

– розкрито взаємозв'язки між мотивацією досягнення успіху, мотивацією уникнення невдач і соціальним страхом;

– визначено специфіку переживання соціального страху у осіб з різними рівнями мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач;

– доведено корекційний вплив посилення мотивації досягнення успіху на переживання соціальних страхів у осіб юнацького віку.

Уточнено: поняття «соціальний страх», доповнено то розширено уявлення про вікові та гендерні особливості соціальних страхів, місце страху в структурі діяльності, функції страху залежно від фази формування та реалізації мотивації та характер впливу властивостей особистості (інтроверсія, песимістичність, оптимістичність, активність, ригідність та індивідуалістичність) на особливості мотивації досягнень в юнацькому віці.

Дістало подальшого розвитку розробка проблеми взаємодії мотиваційної та емоційної сфери особистості в онтогенезі.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблено та апробовано програму розвитку мотивації досягнення успіху, що сприяло корекції соціальних страхів у осіб юнацького віку.

Результати дослідження були втілені в навчальних курсах: «Вікова та педагогічна психологія» та «Основи соціально-психологічного тренінгу», а також в індивідуальній роботі зі студентами в Одеському національному політехнічному університеті (акт впровадження № 4/105 від 21 вересня 2008 р.); використані в процесі учбово-виховної роботи керівників гуртків ЦДТ «Моряна» м. Одеса (акт №1 від 14 жовтня 2008 р.) та впроваджено у роботу громадської організації «Одеська Ліга Молодих Психологів «Олімп» (акт №1/113 від 10 вересня 2008 р.).

Надійність та вірогідність отриманих результатів дослідження забезпечується теоретичним аналізом досліджуваної проблеми, застосуванням комплексу адекватно підбраного психодіагностичного інструментарію, застосуванням сучасного апарату математичної статистики, поєднанням методів кількісного та якісного аналізу даних, репрезентативністю вибірки, можливістю верифікації отриманих результатів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідались на Міжнародній практичній конференції «Особистісне зростання та гуманізація відносин між поколіннями» (Полтава, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Когнітивні процеси та творчість» (Одеса, 2007); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми практичної психології» (Херсон, 2005); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічні засади здорового способу життя студентської молоді» (Чернігів, 2005); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми практичної психології» (Херсон, 2006) та на засіданнях кафедри і методологічних семінарах Інституту психології ПДПУ ім. К. Д. Ушинського.

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження висвітлено в 8 публікаціях, з них 5 у фахових наукових виданнях України, затверджених ВАК.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг тексту 197 сторінок, основний зміст викладено на 177 сторінках. Робота містить

30 таблиць та 36 малюнків, три додатки на 46 сторінках. Список використаних джерел налічує 212 робіт українських та зарубіжних авторів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертаційної роботи, визначено об'єкт, предмет та мету дослідження, сформульовано задачі, вказано використані методики, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, наведено дані про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретико-методологічний аналіз проблеми зв'язків соціальних страхів та мотивації досягнень**» охарактеризований сучасний стан розробки проблеми.

Аналіз літератури проводився у чотирьох напрямках: 1) визначення поняття «соціальний страх», особливостей його переживання, причини виникнення; 2) виокремлення підходів до трактування поняття «мотивація досягнень», особливості її структури, формування та розвитку; 3) узагальнення даних про взаємозв'язок та взаємодію мотивації та емоцій, зокрема мотивації досягнень та соціального страху; 4) вивчення особливостей мотиваційної та емоційної сфери особистості в юнацькому віці.

Узагальнення літератури з проблематики страхів дозволяє виділити два підходи до вивчення соціального страху: клінічний та психологічний. Клінічний підхід є характерним переважно для зарубіжної психології, представники якої (Д. Барлоу, А. Бек, Д. Кларк, А. Оман, С. Тернер, Д. Хоуп та ін.) розглядають соціальний страх як фобію (соціофобія). У психологічному підході виділено три напрямки: страх як властивість особистості, риса індивідуальності та основа для типології особистості (І. О. Захаров, А. Кемпинські, Ф. Ріман, О. П. Саннікова та ін.); соціальний страх як результат соціалізації та соціальної адаптації особистості (В. А. Вінс, М. Б. Коробіцина, О. О. Прилутська та ін.); соціальний страх як ситуативне переживання, очікування або передбачення небезпеки (В. О. Андрусенко, Дж. Вольпе, Л. М. Грошева, І. О. Захаров, Д. Майєрс, Ю. В. Щербатих та ін.).

Аналіз змісту, природи та особливостей прояву соціального страху дозволив встановити, що це психічне явище поєднує в собі ознаки як біологічного страху, так і тривоги. Соціальний страх визначають як передчуття або очікування небезпеки, орієнтоване в майбутнє, як соціально-обумовлену форму психічного реагування та значною мірою раціональний (когнітивний) феномен. Проте, соціальний страх – це відповідь на небезпеку, причому загрозові об'єкти мають визначений характер, а спогад про небезпеку бере свій початок з минулого травматичного досвіду особистості.

Переживання соціальних страхів пов'язане з усвідомленням події або факту соціальної сфери існування особистості, а також подальшого значення для життя цього факту (події) в контексті мети та задач людини, тобто ця емоція розгортається в межах процесу соціалізації особистості. За О. О. Прилутською, соціалізація страху проходить в трьох сферах (як і соціалізація особистості): діяльність, самосвідомість та спілкування. Відповідно можна виділити соціальні страхи, які пов'язані з кожною з цих сфер. При класифікації соціальних страхів виділені такі категорії: 1) страхи керівництва і підпорядкування; 2) страхи успіхів і невдач; 3) страхи близьких соціальних контактів; 4) страхи, пов'язані з оцінюванням суспільством особистості; 5) страхи, пов'язані з негативними політичними та економічними змінами.

Узагальнивши позиції різних авторів щодо розуміння змісту поняття, під соціальним страхом ми розуміємо емоцію, яка виникає у відповідь на «соціальну ситуацію загрози», переживається як очікування або передбачення небезпеки (невдачі, критики, втрати та ін.), при виконанні діяльності в певних умовах.

Теоретичний аналіз, зроблений у другому напрямку, дозволив систематизувати дані з проблеми мотивації досягнення. Значний внесок в її розробку зробили В. Г. Асєєв, С. С. Занюк, Є. П. Ільїн, К. Левін, О. М. Леонт'єв, М. Ш. Магомед-Емінов, Д. Мак-Клелланд, А. Маслоу, С. Г. Москвічов, С. Л. Рубінштейн, Х. Хекхаузен, Р. Френкин та ін. Проте нині відсутнє чітке та однозначне трактування цього поняття. В нашому дослідженні ми базуємося на концепції М. Ш. Магомед-Емінова і його розумінні мотивації досягнень як функціональної системи інтегрованих у єдине ціле афективних і когнітивних процесів, що регулюють процес діяльності в ситуації досягнення по всьому ходу її здійснення. В цілому ж мотивацію досягнення можна визначити як один з різновидів мотивації діяльності, пов'язаний з потребою індивіда добиватися успіхів і уникати невдач.

Дослідження вітчизняної психології показують, що одним з основних механізмів активізації мотивації досягнення є дуальна мотиваційно-емоційна оцінка ситуації. Емоціям відводиться досить важлива роль у формуванні та актуалізації мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач. Особлива увага приділяється діаді «радість-страх» (В. К. Вілюнас).

За результатами аналізу літератури, в якій представлений віковий аспект проблеми (І. Р. Алтуніна, В. Г. Асєєв, О. С. Баликіна, І. С. Кон, Г. Крайг та ін.), з'ясовано, що в юнацькому віці розширюються межі емоційної та мотиваційної сфери особистості. Прояви емоцій стають більш різноманітними. Формуються механізми саморегуляції та психологічного захисту. Змінюється характер страхів. Над біологічними страхами більше домінують соціальні, оскільки соціальне оточення в юнацькому віці набуває найбільш високого значення.

Мотивація набуває чіткої ієрархічної структури. На першій план виходять мотиви, пов'язані з самовизначенням, світоглядом, спілкуванням та досягненням мети. За В. Г. Асєєвим, відбувається розширення у часі сфери спонукання, мотивація втрачає ситуативність та імпульсивність.

Ґрунтуючись на теоретичних принципах діяльнісного підходу (О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн та ін.), уявлення про основні етапи розвитку та формування мотивації (В. Г. Асєєв, І. О. Васильєв, М. Ш. Магомед-Емінов та ін.); погляди щодо зв'язку емоцій з мотивацією (В. К. Вілюнас, Є. П. Ільїн, Н. Д. Левітов та ін.); емоційна-вольова регуляція (В. К. Калін, О. Я. Чебикін та ін.); теоретичні положення про когнітивні механізми регулювання діяльності (С. С. Занюк, І. Г. Кокурина, С. М. Симоненко та ін.) нами розроблена модель дослідження соціальних страхів та мотивації досягнень в їх взаємодії.

Процес діяльності в моделі представлений у вигляді складної багаторівневої системи, що складається з певних рівнів та етапів. Мотиви та емоції є її складовими елементами, які виконують різні функції та проявляються на всіх етапах. Так, мотив, поєднуючи між собою мету та потребу, активує процес діяльності, регулює та підтримує необхідний для досягнення мети рівень активності. Потреба особистості представлена у свідомості через стан напруги, який супроводжується емоційним переживанням, та розуміння причини виникнення напруги. Мотив – це система емоційних та когнітивних чинників, а емоції є системою сигналів, через яку потреби відкриваються суб'єкту, указуючи на відповідні їм предмети і дії. Тобто емоції відіграють роль «спонукача», який запускає мотиваційний механізм діяльності (В. К. Вілюнас). Прийняття рішення, програмування та реалізація також відбуваються під впливом когнітивних та емоційних процесів особистості. Когнітивна оцінка результату відбувається завдяки порівнянню результату дії з метою, на основі чого робиться висновок про успіх або невдачу. Усвідомлення успіху або невдачі діяльності та винагорода або покарання, які слідують за ними, зумовлює переживання відповідно позитивних або негативних емоцій. Це стає досвідом особистості.

Виходячи з завдань нашого дослідження, ми зосередились на процесі розгортання мотивації досягнення і його основних етапах: етап ініціації мотивації; етап селекції мотивації; етап реалізації мотивації; етап постреалізації (за М. Ш. Магомед-Еміновим). На нашу думку, соціальний страх проявлятиметься на всіх етапах цього процесу, відповідно до яких виконуватиме різні функції. Ситуації досягнення успіху сприяють зниженню соціальних страхів та закріпленню в рисах особистості мотивації досягнення успіху. Ситуації невдач сприяють закріпленню соціальних страхів, які, в свою чергу, будуть сприяти розвитку мотивації уникнення невдач, та її закріпленню у рисах особистості. В той же час, відмічається і зворотній процес, в якому домінування мотивації досягнення успіху, як виражена риса особистості, нівелює вплив соціальних

страхів на розгортання мотивації і сприяє підвищенню ефективності та результативності діяльності. Отже залежно від рівня мотивації досягнень особливості переживання соціального страху будуть змінюватися.

У другому розділі **«Емпіричне дослідження особливостей прояву соціального страху та рівня мотивації досягнень у осіб юнацького віку»** розроблено стратегію емпіричного дослідження, описано умови організації та проведення констатуючого експерименту, представлені отримані результати.

Емпіричне дослідження особливостей переживання соціального страху особами юнацького віку з різними рівнями мотивації досягнень складалося з констатуючого та формульовального експерименту.

На етапі підготовки до констатуючого експерименту були визначені параметри дослідження мотивації досягнення та соціального страху, складена програма психодіагностичного дослідження, підготовлені бланки та всі необхідні інструменти для обробки результатів.

Була проведена діагностика 188 осіб юнацького віку різної статі. На етапі обробки та інтерпретації даних проведений кількісний та якісний аналіз отриманих даних з подальшою графічною репрезентацією. Для забезпечення обґрунтованості висновків в роботі було застосовано статистичні критерії: коефіцієнт кореляції, t-критерій Стюдента.

Логіка дослідження враховувала необхідність визначення рівнів розвитку та співвідношення мотивації досягнення успіху і мотивації уникнення невдач, видів та кількості соціальних страхів у осіб юнацького віку, наявності безпосередніх та опосередкованих зв'язків між мотивацією досягнення успіху, мотивацією уникнення невдач, соціальними страхами та рисами особистості, специфіки соціальних страхів у осіб з різними рівнями мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач.

Результати аналізу показали, що мотивація досягнення успіху, як і мотивація уникнення невдач у осіб юнацького віку проявляється на середньому та високому рівні. У 38% осіб юнацького віку мотивація уникнення невдач та мотивація досягнення успіху виражені в однаковій мірі. Відсоток осіб, в яких домінує один з видів мотивації є відносно невеликим: мотивація досягнення успіху у 15% та мотивація уникнення невдач у 19%. Встановлено, що у дівчат мотивація уникнення невдач проявляється сильніше, порівняно з юнаками, в яких більше проявляється мотивація досягнення успіху, хоча ця різниця не є статистично значущою (за показниками мотивації досягнення успіху $t = -1,87$; за показниками мотивації уникнення невдач $t = -0,15$ при $t_{кр} = 1,97$).

Аналіз даних щодо поширеності видів соціальних страхів у осіб юнацького віку показав, що соціальний страх втрати наявний у 19% досліджуваних, соціальний страх невдачі та поразки – у 19%, соціальний страх неприйняття та

пригнічення – у 15%, соціальний страх самотійності – у 15%, страх комунікації – у 14%. У юнаків соціальні страхи діагностувались частіше, ніж у дівчат.

У 88% випробуваних діагностуються ситуативні соціальні страхи. Провідним для осіб юнацького віку (48%) є страх перед незадоволеністю, відчуття слабкості, невпевненості, на другому місці – страх перед обмеженнями і примушеннями (41%) та страх перед позбавленнями, боязнь бути обійденим (41%), на останньому місці – страх перед залежністю, що не задовольняє, і внутрішньою самотністю (28%). Встановлено, що для осіб юнацького віку провідною є захисна поведінка, яка характеризується відчуженістю, дистанцією у емоційних відносинах, внутрішньою заборорою щирого емоційного ставлення. Причиною такої поведінки є соціальний страх перед пустотою (перед відсутністю переживань) та страх опинитися у стані фрустрації, який діагностувався у 19%. Дівчата (35%) більше, ніж юнаки (23%) схильні до захисної поведінки, проте різниця у видах захисної поведінки між ними відсутня.

Кореляційний аналіз засвідчив, що у осіб юнацького віку мотивація досягнення успіху має прямий зв'язок зі шкалами «ригідність» ($r = 0,20$), «тривожність» ($r = 0,17$), «індивідуалістичність» ($r = 0,29$) і «оптимізм та активність» ($r = 0,21$) при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$. Мотивація уникнення невдач додатньо корелює зі шкалами «песимістичність» ($r = 0,28$), «тривожність» ($r = 0,23$) та «інтроверсія» ($r = 0,22$) при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$.

Мотивація до уникнення невдач додатньо корелює зі шкалами «песимістичність» ($r = 0,28$), «емоційна лабільність» ($r = 0,27$), «інтроверсія» ($r = 0,31$), «тривожність» ($r = 0,28$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$) при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$ та від'ємно – зі шкалами «імпульсивність» ($r = -0,21$) та «оптимізм та активність» ($r = -0,23$).

Схильність до мотивації досягнення додатньо корелює зі шкалою «невротичний надконтроль» ($r = 0,21$), негативно – зі шкалами «ригідність» ($r = -0,21$), «індивідуалістичність» ($r = -0,27$) та «інтроверсія» ($r = -0,30$) при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$.

Встановлені також особливості у кореляційних зв'язках, які відображають гендерні відмінності. У юнаків мотивація досягнення успіху додатньо корелює зі шкалами «невротичний надконтроль» ($r = 0,32$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$), «ригідність» ($r = 0,23$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$), «тривожність» ($r = 0,31$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$), «індивідуалістичність» ($r = 0,37$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$) і «оптимізм та активність» ($r = 0,29$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$). У дівчат мотивація досягнення успіху корелює з додатковими шкалами «тривожність» ($r = 0,24$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$) та «ескапізм» ($r = 0,22$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$). Таким чином визначено, що гендерні відмінності у мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач проявляються саме в тому, з якими рисами особистості вони пов'язані.

На основі кореляційного аналізу встановлено, що схильність до мотивації досягнення успіху зменшує соціальні страхи, а схильність до мотивації уникнення невдач – підвищує ($r = -0,37$ при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$). Існують від'ємні кореляційні зв'язки між мотивацією досягнення успіху та страхом перед залежністю ($r = -0,15$), страхом невдачі ($r = -0,20$) та страхом втрати ($r = -0,23$) та додатні зв'язки між мотивацією уникнення невдач та страхом перед обмеженням і примушенням ($r = 0,16$), при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$.

У дівчат схильність до мотивації досягнення успіху додатньо корелює з страхом перед залежністю ($r = 0,25$), страхом перед позбавленнями ($r = 0,20$) та від'ємно з страхом перед обмеженнями ($r = -0,33$), при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$. У юнаків схильність до мотивації досягнення успіху від'ємно корелює зі страхом перед простором та втратою ($r = -0,22$, при $p \leq 0,05$, $r_{кр} = 0,14$).

Якісний аналіз отриманих даних дозволив виявити специфіку соціальних страхів у осіб з різними рівнями мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач.

У осіб з середнім, високим та дуже високим рівнем мотивації досягнення успіху соціальні страхи проявляються приблизно на однаковому рівні, нижчому ніж у осіб з низьким рівнем мотивації досягнення успіху (рис. 1).

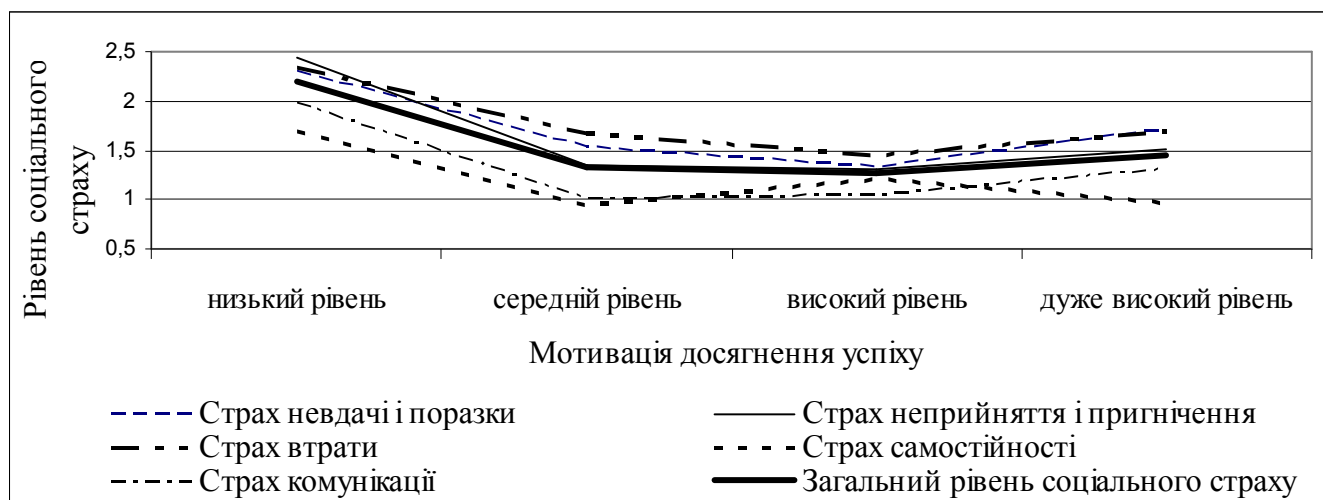

Рис. 1. Рівні соціальних страхів в групах осіб з різними рівнями мотивації досягнення успіху

Крім того, рівень розвитку мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач пов'язаний з переважанням у особистості певного виду соціального страху. У осіб з низьким рівнем мотивації досягнення більше є вираженим страх комунікації, у осіб з середнім рівнем - страх втрати, у осіб з високим та дуже високим рівнем – страх самостійності та невдачі і поразки (рис. 2).

В групах з низьким та високим рівнем мотивації досягнення успіху ситуативні страхи діагностуються частіше (95% та 94% , відповідно), ніж у осіб з середнім та дуже високим рівнем (83% та 78%, відповідно). Страхи, пов'язані з

захисною поведінкою частіше діагностувались у осіб з середнім рівнем мотивації досягнення успіху (38%).

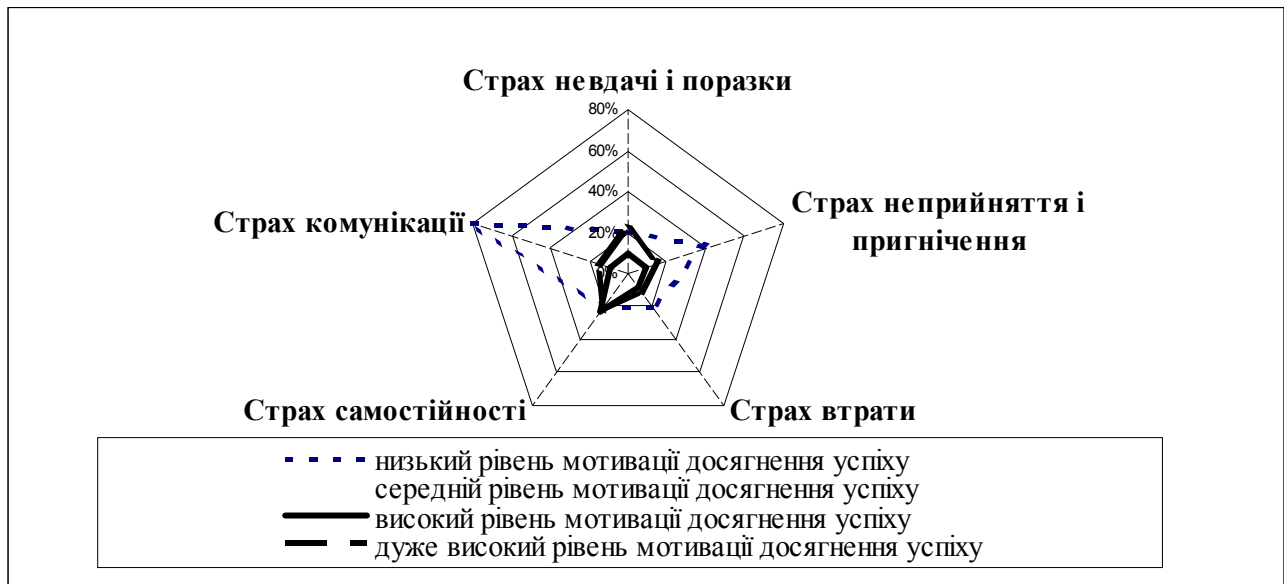

Рис. 2. Вираженість видів соціальних страхів в залежності від рівня мотивації досягнення успіху

По мірі зростання мотивації уникнення невдач з низького до дуже високого рівня спостерігається підвищення рівня практично всіх видів соціальних страхів (рис. 3). При цьому, у осіб з високим та дуже високим рівнем мотивації уникнення невдач соціальні страхи проявляються майже на одному рівні.

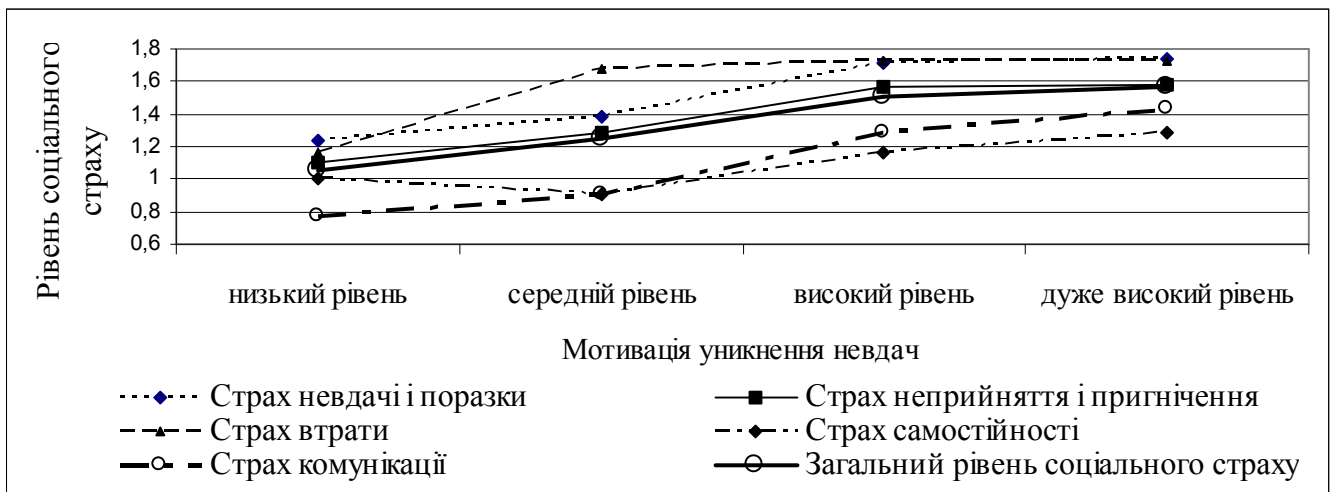

Рис. 3. Рівні соціальних страхів в групах осіб з різними рівнями мотивації уникнення невдач

Для осіб з низьким рівнем мотивації уникнення невдач провідним є страх самостійності, для осіб з середнім рівнем – страх втрати, для осіб з високим рівнем – страх комунікації, та для осіб з дуже високим рівнем – страх невдачі та поразки та страх неприйняття та пригнічення (рис. 4).

Відсоток діагностики ситуативних страхів у осіб з низьким рівнем мотивації уникнення невдач є найбільшим (92%). Страхи, пов'язані із захисною поведінкою

діагностувалися частіше у осіб з середнім рівнем мотивації уникнення невдач (40%).

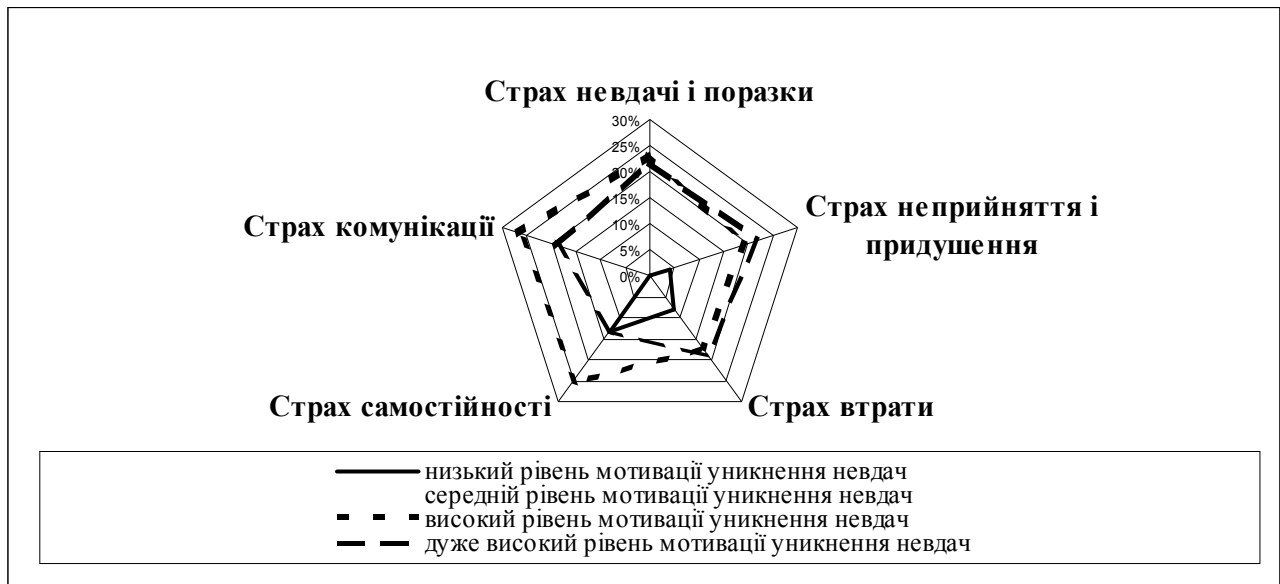

Рис. 4. Вираженість видів соціальних страхів в залежності від рівня мотивації уникнення невдач

Якісний аналіз відмінностей переживання соціальних страхів особами з різними рівнями мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач дозволив встановити, що зв'язок між ними проявляється у: 1) домінуванні певного виду соціального страху при різних рівнях мотивації досягнень; 2) залежності сили переживання соціального страху від рівня мотивації досягнень; 3) частоті діагностики соціальних страхів в групах осіб з різними рівнями мотивації досягнень.

У третьому розділі «Дослідження корекційного впливу розвитку мотивації досягнення успіху на особливості переживання соціального страху у осіб юнацького віку» висвітлено результати третього етапу емпіричного дослідження, представлено програму та результати формульованого експерименту.

Запропоновано програму тренінгу мотивації досягнення успіху. Тренінг є авторським поєднанням класичних вправ розвитку мотивації досягнення успіху та складався з 6 напрямів: 1) робота з навичками постановки мети; 2) розвиток стійкого прагнення до досягнення самостійно поставленої високої та реально досяжної мети; 3) закріплення стійких патернів поведінки, характерних для мотивованих на досягнення успіху осіб; 4) позбавлення від прагнення сподобатися будь-кому в меті, засобах і результатах діяльності; 5) формування комунікативної сміливості; 6) підвищення відповідальності та самостійності.

За результатами констатуючого експерименту було сформовано дві групи по 26 осіб – контрольна (К) та експериментальна (Е). Відбір осіб проводився за показниками рівнів мотивації досягнень та соціального страху. Експериментальна

група була поділена на підгрупи за рівнем прояву соціальних страхів з метою виявлення особливостей поведінки учасників під час тренінгу:

- E1 – особи з рівнем соціальних страхів нижчим за середнє;
- E2 – особи з рівнем соціальних страхів вищим за середнє.

Принцип формування контрольних груп (К1 та К2) був аналогічним.

Результати контрольного зрізу показали ефективність тренінгу – у більшості учасників (70%) зросла мотивація досягнення успіху (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз загальних показників змін мотивації досягнення успіху до і після формувального експерименту

	Мотивація досягнення успіху							
	кількість осіб з низьким рівнем		кількість осіб з середнім рівнем		кількість осіб з високим рівнем		кількість осіб з дуже високим рівнем	
	до	після	до	після	до	після	до	після
E1	0	0	9	5	3	4	0	4
E2	3	0	7	9	3	2	0	2
K1	0	0	11	11	2	2	0	0
K2	2	2	8	8	3	3	0	0

В експериментальній групі учасників E1 збільшилась кількість осіб з високим та дуже високим рівнем мотивації досягнення успіху, в групі E2 – з середнім та дуже високим рівнем. Показники контрольної групи залишились без змін.

Порівняння результатів контрольної та експериментальної групи дозволив встановити статистичну значущість змін, що відбулися в результаті проходження учасниками експерименту тренінгу ($t = -2,29$, при $t_{кр} = 2,06$).

В групі учасників з рівнем соціальних страхів нижчим за середній зменшилась кількість осіб з середнім рівнем мотивації уникнення невдач, та збільшилась кількість осіб з низьким та високим рівнем. В групі з рівнем соціальних страхів вищим за середній зросла кількість осіб з середнім рівнем мотивації уникнення невдач, зменшилась кількість осіб з високим та дуже високим рівнем мотивації (табл. 2). Зміни мотивації уникнення невдач не є значущими $t = 0,73$, $t_{кр} = 2,09$.

Таким чином, підвищення рівня мотивації досягнення успіху не означає автоматичного зниження мотивації уникнення невдач. Це свідчить про те, що мотивація досягнення успіху та мотивація уникнення невдач є самостійними, незалежними один від одного видами мотивації.

З'ясовано, що тренінг мотивації досягнення успіху призводить до зменшення кількості випадків непродуктивної захисної поведінки і пов'язаних з нею страхів (перед експериментом – 48%, після експерименту – 24%).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз загальних показників змін мотивації уникнення невдач до і після формувального експерименту

	Мотивація уникнення невдач							
	кількість осіб з низьким рівнем		кількість осіб з середнім рівнем		кількість осіб з високим рівнем		кількість осіб з дуже високим рівнем	
	до	після	до	після	до	після	до	після
E1	4	6	7	3	0	2	1	1
E2	2	2	5	7	3	2	3	2
K1	4	4	7	7	1	1	1	1
K2	2	2	5	5	7	7	2	2

Встановлено, в результаті проведення тренінгу мотивації досягнення успіху відбувається зниження соціальних страхів (табл. 3).

Таблиця 3

Зниження рівнів соціальних страхів в експериментальних групах після формувального експерименту (N=26)

	Види соціальних страхів					
	Страх невдачі та поразки	Страх не-прийняття і пригнічення	Страх втрати	Страх самостійності	Страх комунікації	Загальний рівень соціальних страхів
E1 (N =13)	24%	15%	8%	50%	54%	56%
E2 (N =13)	78%	15%	8%	54%	50%	52%
Всього	54%	15%	8%	52%	52%	54%

Зниження загального рівня соціальних страхів відбулось в результаті тренінгу більше ніж у половини учасників. Особливо зменшилися соціальні страхи самостійності, комунікації, невдачі та поразки. У 8% учасників відбулися зміни виду страху, у 20% - зміни відсутні.

Показники мотивації досягнення успіху, мотивації уникнення невдач та соціальних страхів в контрольних групах не змінилися, що підтверджує розвивально - корекційний вплив тренінгу.

При цьому слід відзначити, що у осіб (30%), в яких початковий рівень соціальних страхів був високим, наряду в підвищеннях рівня мотивації досягнення успіху спостерігалось посилення мотивації уникнення невдач та соціальних страхів, але різниця не є статистично значущою (відповідно $t_1 = -1,73$ $t_2 = -1,95$, при $t_{кр} = 2,06$). З'ясовано, що підвищення мотивації уникнення невдач пов'язане з посиленням соціального страху самостійності і соціального страху комунікації.

Результати формувального експерименту вказують на складний та неоднозначний взаємозв'язок мотивації досягнення успіху, мотивації уникнення невдач та соціальних страхів. Зниження рівнів соціальних страхів після тренінгу відбулося через закріплення домінування мотивації досягнення успіху над мотивацією уникнення невдач. Ефект домінування був досягнутий завдяки включенню до програми тренінгу блоку вправ, спрямованих на підвищення комунікативної сміливості, самостійності та на зменшення бажання сподобатися.

Узагальнюючи отримані результати, було уточнено функції соціального страху на різних рівнях або фазах розгортання мотивації досягнення. Встановлено, що на етапі ініціації мотивації соціальний страх виконує регулятивно-спонукальну функцію, на етапі селекції – регулятивно-оцінну, на етапі реалізації – регулятивно-стимулюючу, на етапі постреалізації – функцію оцінювання та гальмування діяльності. Соціальний страх на етапі постреалізації стає «продуктом» мотивації, за умовою, що результат діяльності не схвалюється соціумом.

У **висновках** подається узагальнення результатів теоретико-емпіричного дослідження проблеми взаємозв'язку рівня мотивації досягнень та соціальних страхів у юнацтва, а саме:

1. На основі теоретико - методологічного аналізу психологічної літератури під соціальним страхом розуміється емоція, яка є соціально-обумовленою формою психічного реагування, що бере початок з минулого досвіду та спроектоване у майбутнє, виникає у відповідь на соціальну ситуацію небезпеки та проявляється як очікування або передбачення загрози (невдачі, критики, втрати та ін.). Соціальні страхи розподіляють на такі категорії: страхи керівництва і підпорядкування; страхи успіхів і невдач; страхи близьких соціальних контактів; страхи, пов'язані з оцінюванням суспільством особистості; страхи, пов'язані з негативними політичними та економічними змінами.

2. Мотивацію досягнень в психологічній літературі визначають як один з різновидів мотивації діяльності, пов'язаний з потребою індивіда добиватися успіхів і уникати невдач. Це функціональна система інтегрованих в єдине ціле афективних і когнітивних процесів, що регулюють діяльність та впливають на її успішність. Найбільш поширеною є класифікація мотивації, в якій розрізняють мотивацію досягнення успіху та мотивацію уникнення невдач. Існує зв'язок між мотивацією та емоціями. Визначено, що одним з основних механізмів активізації мотивації досягнення є дуальна мотиваційно-емоційна оцінка ситуації (діада «радість-страх»). В кожному віковому періоді цей зв'язок набуває специфічних ознак

3. На основі кількісного та якісного аналізу з'ясовано, що мотивація досягнення успіху та мотивація уникнення невдач в юнацькому віці є відносно врівноваженими, вираженими на середньому рівні та незалежними одна від одної.

Встановлено, що провідними для юнацького віку є страх перед пустотою, відсутністю переживань, незадоволеністю, відчуття слабкості, невпевненості, соціальний страх втрати та страх самотійності. Ці страхи відображають основний конфлікт цього вікового періоду – прагнення до самотійності та, одночасно, залежність від батьків та інших впливових осіб. Гендерні відмінності соціальних страхів проявляються в тому, що у дівчат частіше діагностуються соціальні страхи, пов'язані з захисною поведінкою.

4. Існує додатній зв'язок між мотивацією досягнень та інтроверсією, песимістичним або оптимістичним ставленням до життя, ригідністю, індивідуалістичністю. У зв'язку мотивації досягнень з рисами особистості проявляються гендерні відмінності: у юнаків показники мотивації досягнення успіху додатньо пов'язані з невротичним надконтролем, ригідністю, тривожністю, індивідуалістичністю, оптимізмом та активністю, а у дівчат – з тривожністю та тенденцією до втечи від складних соціальних ситуацій у внутрішній світ.

5. З'ясовано, що у осіб юнацького віку схильність до мотивації досягнення успіху зменшує соціальні страхи (страх перед залежністю, страх невдачі та страх втрати). Мотивація уникнення невдач пов'язана зі страхом перед обмеженням і примушенням. У дівчат схильність до мотивації досягнення успіху пов'язана зі страхом перед залежністю, страхом перед позбавленнями та страхом перед обмеженнями. У юнаків існує від'ємний зв'язок між схильністю до мотивації досягнення успіху і страхом перед простором та втратою.

6. Існують відмінності у прояві соціальних страхів в залежності від рівня мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач, які проявляються у силі переживання соціального страху, а також частоті діагностики соціальних страхів в групах осіб з різними рівнями мотивації досягнень. У осіб з низьким рівнем мотивації досягнення більш вираженим є страх комунікації, у осіб з середнім рівнем – страх втрати, у осіб з високим та дуже високим рівнем – страх самотійності та страх невдачі і поразки. Для осіб з низьким рівнем мотивації уникнення невдач провідним є страх самотійності, для осіб з середнім рівнем – страх втрати, для осіб з високим рівнем – страх комунікації, для осіб з дуже високим рівнем – страх невдачі і поразки та страх неприйняття і пригнічення.

7. Зазначено, що на різних рівнях або фазах формування та реалізації мотивації досягнень соціальний страх виконує різні функції: на етапі ініціації – регулятивно-спонукальну функцію на етапі селекції – регулятивно-оцінну; на етапі реалізації – регулятивно-стимулюючу, на етапі постреалізації – функцію оцінювання та гальмування діяльності. Соціальний страх стає «продуктом» мотивації, за умовою, що результат діяльності негативно оцінюється суспільством.

8. Розроблено та апробовано тренінг розвитку мотивації досягнення успіху, який був використаний при проведенні формувального експерименту.

Встановлено, що посилення мотивації досягнення успіху та закріплення її домінування над мотивацією уникнення невдач зменшує схильність до захисної поведінки та призводить до зниження рівнів соціальних страхів. Ефект домінування був досягнутий завдяки включенню до програми тренінгу блоку вправ, спрямованих на підвищення комунікативної сміливості, самостійності та на зменшення бажання сподобатися.

Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у більш детальному дослідженні характеру зв'язку між мотивацією досягнень та рисами особистості в юнацькому віці, вивченні її взаємодії з такими базальними емоціям, як радість, гнів та печаль та у подальшому пошуку засобів контролю співвідношення між мотивацією досягнення у спіху та мотивацією уникнення невдач особистості.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТИЦІ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Гузенко В. А. Вплив мотивації досягнення на особливості соціальних страхів у осіб юнацького віку / В. А. Гузенко // Наука і освіта. – 2004. – № 6-7. – С. 70 – 73.

2. Гузенко В. А. Особливості соціальних страхів у сучасних дівчат / В. А. Гузенко // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К.: Міленіум, 2006. – С. 47 – 54.

3. Гузенко В. А. Місце мотивації досягнення в структурі особистості студентів / В. А. Гузенко // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – К.: Міленіум, 2007. С. 178 – 184.

4. Гузенко В. А. Влияние социальных страхов на креативность в юношеском возрасте / В. А. Гузенко // Наука і освіта. – 2007. – № 4-5. – С.35–38.

5. Гузенко В. А. Особливості переживання соціального страху особами юнацького віку з різним рівнем мотивації досягнення успіху / В. А. Гузенко // Наука і освіта. – 2007. – № 8-9. – С. 31 – 35.

6. Гузенко В. А. Гендерні відмінності соціальних страхів в осіб юнацького віку / В. А. Гузенко // Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць. – Херсон: Персей, 2005. – С. 69 – 72.

7. Гузенко В. А. Особливості мотивації досягнення сучасної молоді / В.А. Гузенко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка: зб. наук. праць / наук. ред. М.А. Скок. – Чернігів: ЧДПУ, 2005. – С. 117 – 123.

8. Гузенко В. А. Активність, здібності до досягнення мети та ескапізм у дівчат / В.А. Гузенко // Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2006. – С. 74 – 77.

АНОТАЦІЯ

Гузенко В. А. Особливості переживання соціального страху з різними рівнями мотивації досягнень у юнацькому віці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, 2009.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню проблеми особливостей переживання соціального страху особами юнацького віку з різними рівнями мотивації досягнень.

Узагальнено відомості щодо сутності поняття «соціальний страх», особливостей емоційної та мотиваційної сфери особистості в юнацькому віці, проведено теоретичний аналіз взаємозв'язку мотивації та емоцій. Визначено місце мотивації досягнень та соціального страху в узагальненій структурі діяльності.

В емпіричній частині автором розкрито вікові та гендерні особливості соціальних страхів, мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач у осіб юнацького віку. Вивчено особливості взаємозв'язку соціального страху, мотивації досягнення успіху, мотивації уникнення невдач та рис особистості. Досліджено особливості переживання соціального страху залежно від рівня мотивації досягнення успіху та мотивації уникнення невдач.

Побудовано умовну схему взаємодії соціального страху та мотивації досягнень, визначено функції соціального страху на різних етапах реалізації мотивації досягнень.

Запропоновано та апробовано авторську програму тренінгу мотивації досягнення успіху та доведено корекційний вплив розвитку мотивації досягнення успіху на особливості прояву соціальних страхів.

Ключові слова: мотивація досягнення успіху, мотивація уникнення невдач, соціальний страх, переживання страху, юнацький вік.

АННОТАЦИЯ

Гузенко В.А. Особенности переживания социального страха с разными уровнями мотивации достижений в юношеском возрасте. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. Южно-украинский государственный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, Одесса, 2009.

Диссертация содержит результаты исследования проблемы особенностей переживания социального страха лицами юношеского возраста с разными уровнями мотивации достижений.

В работе представлены результаты теоретического анализа проблемы социального страха и мотивации достижений, уточнено понятие «социальный страх», обобщены теоретические позиции изучения взаимосвязи мотивационной и эмоциональной сферы личности, представлена их характеристика в юношеском возрасте, определено место мотивации достижений и социального страха в обобщенной структуре деятельности, изучены особенности взаимосвязи социального страха и мотивации достижений.

Социальный страх понимается как эмоция, возникающая в ответ на «социальную ситуацию опасности», переживаемая как ожидание или предвидение угрозы (критики, неудачи, потери и т.д.), уходящая корнями в прошлый опыт и ориентированная в будущее. Мотивация достижения понимается как функциональная система интегрированных воедино аффективных и когнитивных процессов, которые регулируют деятельность в ситуации достижения успеха.

В экспериментальном исследовании изучены возрастные и гендерные особенности социальных страхов, мотивации достижения успеха и мотивации избегания неудач у лиц юношеского возраста. Установлено, что ведущим в юношеском возрасте являются страх потери, самостоятельности, страх перед пустотой, неудовлетворенностью, отсутствием переживаний. Мотивация достижения успеха в юношеском возрасте связана с оптимистичностью, активностью, а также ригидностью и индивидуалистичностью. У лиц юношеского возраста мотивация достижения успеха и мотивация избегания неудач относительно уравновешены и проявляются на среднем уровне. Со склонностью к мотивации достижения успеха или к мотивации избегания неудач в юношеском возрасте связаны такие особенности личности как интроверсия и пессимистическое отношение к жизни.

Исследованы особенности переживания социального страха в зависимости от уровня мотивации достижения успеха и мотивации избегания неудач. Установлено, что у лиц с низким уровнем мотивации достижения сильнее выражен страх коммуникации, у лиц со средним уровнем – страх потери, у лиц с высоким и очень высоким уровнем – страх самостоятельности и страх неудачи и поражения. Для лиц с низким уровнем мотивации избегания неудач ведущим является страх самостоятельности, для лиц со средним уровнем – страх потери, для лиц с высоким уровнем – страх коммуникации, и для лиц с очень высоким уровнем – страх неудачи и поражения и страх неприятия и подавления.

Представлена условная схема взаимодействия социального страха и мотивации достижений, определены функции социального страха на разных этапах реализации мотивации достижений. На этапе инициализации страх выполняет регуляторно - активизирующую функцию, на этапе селекции – регуляторно - оценочную, на этапе реализации – регуляторно - стимулирующую,

на этапе постреализации – функцию оценки и торможения деятельности. Социальный страх становится продуктом мотивации при условии, что результат деятельности не получает одобрения общества.

Предложена и апробирована авторская программа тренинга мотивации достижения успеха и доказано коррекционное влияние повышения уровня мотивации достижения успеха на особенности переживания социальных страхов.

Ключевые слова: мотивация достижения успеха, мотивация избегания неудач, социальный страх, особенности переживания страха, юношеский возраст.

ANNOTATION

Guzenko V.A. Features of experiencing of social fear with the different levels of achievement motivation in youth age. – Manuscript.

The dissertation is for attestation of scientific degree of Candidate of psychological sciences according to specialization 19.00.07 – pedagogical and age psychology – South Ukrainian State University in the name of K. D. Ushinskiy, Odessa, 2009.

The dissertational research is devoted to studying of problem of distinctive features of social fear of people at youth age with different levels of achievement motivations.

The information about essence of notion “social fear” has been generalized, theoretical analysis about interconnection between motivation and emotion has been completed, description of emotional and motivation spheres of a person at youth have been represented.

In the empirical part the author describes age and gender special features of social fear, achievement motivations and motivation of failure avoiding of people at youth age.

Place of achievement motivations and of social fear has been determined in the general structure of activity. Special features of interconnection between social fear and achievement motivation have been studied. The character of connection between social fear, achievement motivation, and motivation of failure avoiding has been specified. The specialties of emotional experience of social fear depending on the level of achievement motivation, and motivation of failure avoiding have been studied.

Conditional scheme of interaction of social fear and achievement motivation has been built, the functions of social fear on different levels and phases of realization of achievement motivation have been determined.

The author has developed and tested own training program of achievement motivation, taking into consideration the correction of social fears of communication and self-dependence.

Key words: achievement motivation, motivation of failure avoiding, social fear, distinctive features of emotional experience, youth age.